

СТОРИНКА З ІСТОРІЇ РЕВОЛЮЦІЇ НА УКРАЇНІ.

Наш учитель, Фридрих Енгельс, у своїй книжці про селянську війну в Німеччині писав, що "паралель між німецькою революцією 1525 р. і революцією 1848—1849 рр. за надто впадає на очі, — хоч в обох випадках все таки є й різниці, що виступає дуже ясно". Нині ми, переживши на Україні велику революцію 1917—1920 рр., можемо сказати те саме, коли заглянемо майже на 4 століття назад у минулину, в добу козацької революції 1648—1654 рр., що в істориків іменується Хмельниччиною. Правда, різниця між цими революціями виступає ще ясніше, як між німецькими, але є й подібність, що ми її й побачимо після коротенького нариску козацької революції XVII століття.

Україна XVI—XVII віків була країною — степом, заповненою після попередніх завоювань і татарського панування, і в ній де-не-де розкидані були невеликі селища, залишені ще від киянських і татарських часів. Ця заповнена степом країна, що перебувала в становищі окраїни (фрэнк) тодішньої польської феодальної магнатської держави — Річи Посполитої, — почала оживати в XVI—XVII століттях.

В цей час західна Європа переживала горячку початкового капіталізму, що пробуджував феодальне суспільство з натурально-споживного господарства до торговельно-промислового життя, завязувалися зносини з Америкою, звідки палило до Європи золото, перетворюючись тут у капітал, і породжуючи промисловий розвиток. Розвиваються міські зносини. Добуте в одній місці переробляється в іншому й розкидалося по цілому світі. Жадоба наживи гнала людей у чужі краї шукати багатства. Чужоземці, побувавши на Україні, розповідали про неї, як про країну казкових багатств, де кожний аристократ міг стати богачем. Через Балтійське море Польща починає ввозити українське зерно й ріжну сировину. Все це й приводить до хуткого заселення цієї степової країни *).

Суди сунуть польські пани шукати засобів, щоб подолати свої господарські справи, ріжні авантюри, дрібна шляхта тут козакує, суне сюди й селянство, тікаючи від панщини. Тут утворюється козацтво — верства військових поселенців, хуторян-халборобів і промисловців з їхніми "уходами" вглиб степу для заїзду доведцтва, бортиницьким бджільництвом, рибальством та инш. Економічна діяльність у тих умовах робила з козацтва військовий стан, бо йдучи на роботу доводилося брати зброю, щоб оборонитися від татарських і інших наїздників, а то й грабувати татарських чабанів.

Для польської держави козацтво було охороною її кордонів, за що й одержувало відповідну плату від уряду. Правда, уряд певно час намагався обмежити число козаків та підпорядкувати їх собі, що йому не дуже удавалося.

За війною колонізацією йшла сюди й колонізація магнатська. Феодальне право, як відомо, не знає землі без сеньора. Магнати одержують від уряду грамоти на такі порожні від сеньора, але заняті селянською й козацькою колонізацією, землі. На цьому ґрунті розгортається соціальна боротьба між польською шляхтою, представницею великої земельної власності з одного боку, і дрібновласницькими й трудовими класами української національності — з другого. Тут виступають не просто класи, але в значній мірі класи-національності — державний і недержавний народи; останній розгортався тодішнім (Работорговля була тоді головною галуззю торгу).

*) Докладніше про це у проф. Сабаченка "Организація господарства України от Хмельниччини до мирової війни", том I, з'явився в журналі для економічної частини стат.

нім правом, як переможений, підпадав під шалений визиск державної класи — національності. Сучасники характеризують це становище так, що українська селянська родина укривалась одією сирічиною, іла рідкий борщ, ходила в драгтах, а пашуочий народ мав усього адопталя. В той час, як Київ складався з нічменних халуп, у Польщі зростає розкішні палаци.

Дрібним власникам-козакам доводило боронити своє право власності і спадку на землю, селянству — боротися проти панщини. При чім, козацтво складалося з дрібношляхти, і з мішанства, і з верхів селянських, стояло в центрі суспільного устрою України і суспільних рухів.

Всі ці незадоволені елементи мали своїм центром Запорізьку Січ, організацію одночасно і господарську і військову. Ця представниця дрібношляхти козацької буржуазії була організована зовсім не комуністично, як гадають деякі історичи. Січ складалася із двох частин: "дунків" — богатіїв і "нетяг" — голоти і фактично правило перше коло, — з нього складалася й старшина Січі Запорізької. Ці дунки були й власниками човнів — цього основного "засрадя продукції" в тих умовах.

І от, коли зіткнулися дві соціальні сили — феодальна шляхта й усі соціальні групи, що стояли під нею, то козацтво у цій боротьбі займало до певної міри буржуазну позицію, борючись за приватну вільну власність, якої феодальне право за козацтвом не визнавало. Козацька буржуазія, на чолі з Богданом Хмельницьким і підняла повстання проти польської шляхти у 1648 році.

Треба сказати, що бунти козацтва проти шляхетського режиму Польщі, проти утисків і заборон уряду ходили в поході на Турків і Татар були частим і звичайним явищем. Напад Запоріжців на турецькі міста ускладняли дипломатичні відносини Польщі з Туреччиною. І от на заборону вийти в море, Запоріжці "вигребалися" в гору по Дніпру і тут знаходили ґрунт в незадоволеному панщиною селянстві і в містах, де власне й робила ширша політика (Київ з мішанством і його православною церквою). Всі ці бунти скоро втихомирювало коронне військо.

Але повстання Хмельницького перетворилося в переможну козацько-міщансько-хлоспську революцію в силу того, що вся країна зробилася горячим матеріалом. Козаки не могли терпіти конкуренції великих поміщиків і орендарів, кріпак-селяне боролися проти панщини, міста жителі і не терпіли здириства з них на користь польських привілейованих міст, міщанство домагалось волі торгу й ремісничої діяльності. Задущення козацького бунту в 1638 р., знищення морських човнів у козацької буржуазії й ріжні обмеження прав привели до об'єднання дунків і "нетяг".

Все це й надало революції широкого народного характеру і дала їй національно-релігійні гасла боротьби проти "неволі лядської" за волю козацьку й віру православну. Успіхові повстання сприяла ще й спілка з Кримською ордою і її участь в боротьбі. Крім терпів у ці часи недороди і загальної економічної скрути, і на війну з Польщею дивився як на спосіб поживитись і залагодити свою скруту. За цю татарську допомогу мусіло розплачуватись, звичайно, селянство. Хмельницький платив за неї людьми. 8.000 молоді пішло в татарську неволю і на продаж на східні невольничі ринки. (Работорговля була тоді головною галуззю торгу).

Повстання, розлившись широко хвилею селянських виходів, підтримане міщанством, тодішніми пролетарськими е-

лементами, на чолі з козацькою буржуазією, під проводом Богдана Хмельницького, розгромил польську армію (під Жовтими Водами — Корсуню); козацьке військо з тріумфом заняло Київ, Львів. Увесь шляхетський лад було знищено.

Козацька буржуазія розуміла родю народних мас у повстанню. Через те у своїх гаслах вона була демократичнішою за свою класову суть (як і всяка буржуазія під час революції). Це видно хоча б із заяв Богдана польським посланцям. Він грозився їм: "Допоможі мені все чернь до Люблина до Кракова. Як вона не зраджує, так і я не зраджу їй, це права рука наша". Але такі заяви мали лише агітаційне значіння.

Козацька старшина не знала ніяких намірів боронити інтереси "черні". Козацтво протестує проти неволі взагалі а проти того, що "польське начальство поводитись з нами, людьми лядськими, гірше ніж з невольниками", козаки борються не проти панщини, чинили її повинностей, а проти того, що їй з них беруть чини, "як з інших хлопів", та ганяють на панщину "нарівні з міщанками".

Характерно, що виступаючи проти феодальної шляхти, козацька старшина увесь час орієнтувалася на короля. Богдан увесь час війни лишається його віроповідником, затягує рішучу боротьбу до виборів нового короля, підтримує певну кандидатуру і взагалі його політичний ідеал не виходив за межі централізованого абсолютного монархію з військовою диктатурою на чолі, що на Україні мала належати "війску запорізькому" і гетьманові. Він згоден навіть примиритись з магнатами, "тільки б войска запорізького слухались та на короля б брикались".

Це стремління козацьких верхів перетворитись у поміщиків, захопивши "порожні" землі польських втікачів-магнатів і привело їх до спілки з поміщицько-дворянською Московською, після того, як з польською шляхтою не вдалося договоритись. І цей союз з Московським, закріплений Переяславським договором у 1654 році, так само, як і угода з Польщею під Берестечком у 1649 р. направлений був проти свого народу. Не маючи сили сама

справитись з повстаннями селянам, а й нерестровим козакам приписується, щоб вони "панам своїм були послушні, як раніш, і ніяких бунтів і своєвольних вчинків не чинили". Коли селяне бунтували проти таких порядків, то послали на них військо, гетьман Богдан писав, щоб вони "всі по старому послушество оддали".

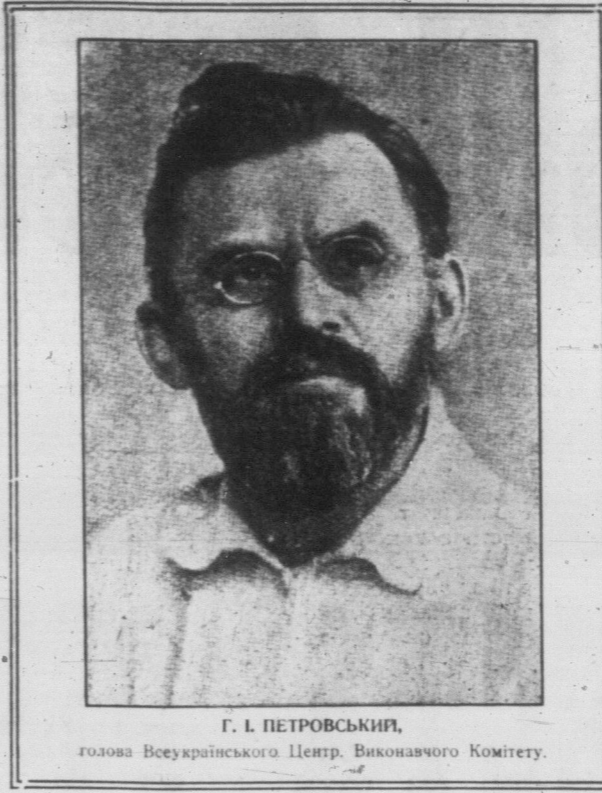
Таким чином, козацька революція, почавшись під гаслом вибиття наріз під "лядської неволі" скінчилася тим, що "можнійшій" (зможною) пописались в козаки, а "подлійшій" (убогі) осталися в мужиках.

Майже нічого не одержало від революції селянство — хлоспство, що залишилося при своїх "звичайних обов'язках" — панщина. І хоч і стала земля "сподною", але спільність ця обмежувалася лише козацтвом, власне його старшиною, що почала захоплювати собі землі, перетворюючись у поміщицтво.

Отже ясно, що козацькі інтереси не були спільні з інтересами селянства — хлоспства, яке боролось за цілковиту волю, за знищення панщини. Ця протилежність інтересів козацтва і народних мас і привела до того, що козацька старшина при першій нагоді розірвала спілку з хлоспством, зрадила "черні". Коли під Берестечком козацьку армію покинула татарська орда і перед нею повставло питання, з ким їти: чи з селянською масою боротися далі проти шляхти, чи мир із останньою й боротьбу проти мас, — відповідь була така: "відступитися від черні, щоб хлопці орали, а козаки воювали".

Забезпечивши козацькі вольності, запорізьке військо охоче згодилось "разом з коронним військом спільними силами, як давати відсіч всякому закордонному ворогові, так і втихомирювати всякі бунти", як було сказано в договорі з Поляками. І військо запорізьке ретельно заходилося заво-

*) "Русь", "руський", — в офіційному вжитті прикладалося тоді до України, а теперішня Росія звалася Московщиною. Слово Україна з'являлося в народному вжитті і зберглося в піснях.

Г. І. ПЕТРОВСЬКИЙ, голова Всеукраїнського Центр. Виконавчого Комітету.

дити "порядок": не тільки селянам, а й нерестровим козакам приписується, щоб вони "панам своїм були послушні, як раніш, і ніяких бунтів і своєвольних вчинків не чинили". Коли селяне бунтували проти таких порядків, то послали на них військо, гетьман Богдан писав, щоб вони "всі по старому послушество оддали".

Таким чином, козацька революція, почавшись під гаслом вибиття наріз під "лядської неволі" скінчилася тим, що "можнійшій" (зможною) пописались в козаки, а "подлійшій" (убогі) осталися в мужиках.

Майже нічого не одержало від революції селянство — хлоспство, що залишилося при своїх "звичайних обов'язках" — панщина. І хоч і стала земля "сподною", але спільність ця обмежувалася лише козацтвом, власне його старшиною, що почала захоплювати собі землі, перетворюючись у поміщицтво.

Отже ясно, що козацькі інтереси не були спільні з інтересами селянства — хлоспства, яке боролось за цілковиту волю, за знищення панщини. Ця протилежність інтересів козацтва і народних мас і привела до того, що козацька старшина при першій нагоді розірвала спілку з хлоспством, зрадила "черні". Коли під Берестечком козацьку армію покинула татарська орда і перед нею повставло питання, з ким їти: чи з селянською масою боротися далі проти шляхти, чи мир із останньою й боротьбу проти мас, — відповідь була така: "відступитися від черні, щоб хлопці орали, а козаки воювали".

Забезпечивши козацькі вольності, запорізьке військо охоче згодилось "разом з коронним військом спільними силами, як давати відсіч всякому закордонному ворогові, так і втихомирювати всякі бунти", як було сказано в договорі з Поляками. І військо запорізьке ретельно заходилося заво-

справитись з повстаннями селянам, а й нерестровим козакам приписується, щоб вони "панам своїм були послушні, як раніш, і ніяких бунтів і своєвольних вчинків не чинили". Коли селяне бунтували проти таких порядків, то послали на них військо, гетьман Богдан писав, щоб вони "всі по старому послушество оддали".

Таким чином, козацька революція, почавшись під гаслом вибиття наріз під "лядської неволі" скінчилася тим, що "можнійшій" (зможною) пописались в козаки, а "подлійшій" (убогі) осталися в мужиках.

Майже нічого не одержало від революції селянство — хлоспство, що залишилося при своїх "звичайних обов'язках" — панщина. І хоч і стала земля "сподною", але спільність ця обмежувалася лише козацтвом, власне його старшиною, що почала захоплювати собі землі, перетворюючись у поміщицтво.

Отже ясно, що козацькі інтереси не були спільні з інтересами селянства — хлоспства, яке боролось за цілковиту волю, за знищення панщини. Ця протилежність інтересів козацтва і народних мас і привела до того, що козацька старшина при першій нагоді розірвала спілку з хлоспством, зрадила "черні". Коли під Берестечком козацьку армію покинула татарська орда і перед нею повставло питання, з ким їти: чи з селянською масою боротися далі проти шляхти, чи мир із останньою й боротьбу проти мас, — відповідь була така: "відступитися від черні, щоб хлопці орали, а козаки воювали".

Забезпечивши козацькі вольності, запорізьке військо охоче згодилось "разом з коронним військом спільними силами, як давати відсіч всякому закордонному ворогові, так і втихомирювати всякі бунти", як було сказано в договорі з Поляками. І військо запорізьке ретельно заходилося заво-

СІЛЬСЬКИЙ ПРОЛЕТАРІЯТ В СОЦІАЛЬНІЙ РЕВОЛЮЦІЇ.

Зі зростом соціальної революції в Європі насувається чимраз острійше питання, яку роль відіграє в тім процесі село, а то в приготуванні, як це вдається перевести та в закріпленні революції. Село — під яким розуміємо малого, класово не одностайного, розділеного на ріжні частини продуцента, який, є консервативним фактором, що поміг збудувати буржуазний устрій та є його опорою.

Але село, себто селянство, не становить одностайної класи. Коли взяти під увагу земельні відносини котрої небудь західної країни, то побачимо там три головні категорії селянства, які не мають спільних інтересів і дуже часто в буденнім життю себе взаємно побороють, а то: багате селянство (куркулі), середньо-селянство та сільський пролетаріат, зложений з найбідніших верств. Коли село загально ворожо ставиться до соціальної революції, то підходить об'єктивно до його соціального складу, можна його в часі революції не лише знеуралізувати, але вразі потреби використати декотрі верстви в користь революції.

Велика революція на Сході дає нам в тім напрямі незрівнянний матеріал. Примір російської революції стає через це ще більше навчальним, що в Ужє з цього можна бачити, що позиція козацької буржуазії на чолі з Богданом Хмельницьким в революції XVII в. була прообразом позиції сучасної української буржуазії на чолі з Симеоном Петлюрою в революції XX віку; ця сучасна буржуазія, розриваючи з робітничо-селянськими масами своєї країни, шукає спільників проти нього в імперіалістичних державах. Але як бачимо, і є велика різниця. Тоді як у XVII столітті перемогли: "Варшавське сміття, Грязь Москви, Ваші пани — Ясновельможні Гетьмани", як писав про козацьку старшину наш музичко-пролетарський поет Тарас Шевченко, то теперішні варшавське сміття, грязь Парижу доживає свої останні дні в передпокоях своїх панів імперіалістичних, а визволений наріз робітників і селян творить своє життя і свою державу — Українську Соціалістичну Радянську Республіку.

Андр. Річ.

У всіх західних країнах відносини між селом а містом є більш сприятливі для індустрії, чим в Росії. Всюди є там значне число сільського та міського пролетаріату, зорганізованого в профспілках. Це є великий здобуток західного пролетаріату в порівнянні до пролетаріату Росії, однак той здобуток лише тоді може бути використаним, коли західний пролетаріат зуміє оцінити, яке велике значіння має сільський пролетаріат в часі революції і в часі переведення її завдань.

Червоний Профінтерн, виходячи з досвіду російської революції, повинен звернути увагу західного пролетаріату на значіння сільського пролетаріату в надходячій класовій боротьбі, повинен висунути першорядним робітничим питанням про зорганізування та здобуття сільського пролетаріату для своїх ідей.

Пролетаріат мусить знати, як в горюжанській війні, в її найгорячіших хвилях знеуралізувати село, навіть його багатшу верству. Як це вдається перевести та в закріпленні революції? Через створення спеціальних комітетів з найбіднішого населення села (комітетів незалежних селян), які розложили село та несли ідею соціальної революції між мужиків.

В країнах, де з вибухом революції будуть сильні профспілки сільського пролетаріату, не буде потреби творити "запасних організацій", як комітети незалежних селян, а це тому, що профспілки понесуть попереду революції у всі закутки села.

На жаль не є воно найкраще з організацією сільського пролетаріату в західній Європі, хотів там хвалитись своїми профспілками. Загальний революційний рух 1919—20 рр. вплинув на ту відстау категорію робітничства, але в періоді офензиві капіталу профспілки сільського пролетаріату потерпіли найбільше. Іх розбито, бо буржуазія вповні була свідомо того, яке значіння має здука революційного міста з відстагим селом. Селянство є послідовною опорою і надією реакції, тому буржуазія не хоче так легко дати собі вивратити з рук селянську армію.

Тому революційні робітничі мусять з політійною енергією приступити до організування сільського пролетаріату і кинути питання селянським масам: З ким ви йдете? З революційним, чи реакційним містом? Селянство як клас не є спосібна правити сьогодишню державу, воно має лише змогу одну або другу класу, борючись о владу, підтримати. Тому з'ясування цього питання повинно відбутися ще на переддні революції, щоб мати дійсний перегляд сил.

Кинений Комінтерном ключ "вада робітникам і селянам" сповнить своє завдання щодо поставлення селянства по стороні пролетаріату тоді, коли будемо мати на селі сильні, знаменито з'організовані пролетарські позиції.

З якої точки погляду не підійдемо до цього питання, то дійдемо до заключення, що місто завжди буде вести село. Той провід може бути насильним або добровільним. Добровільним буде тоді, коли вибух революції застане сильні профспілки сільського пролетаріату.

Як можна сворити сильні профспілки, коли сільський пролетаріат навіть в поступових країнах з трудом видає відповідних провідників? Тут є конечною організаторська та політична поміч міських професійних центрів. Мійське робітничтво мусить помочи людьми і всякими іншими засобами своїм відстагим братам на селі — і тоді потворед революційним робітничим хвилі рішать в соціальної боротьбі.

А. Лозовський.

"КОСМОС"

УКРАЇНО-АМЕРИКАНСЬКЕ ВИДАВНИЧЕ ТОВАРИСТВО

Досі вишли з друку слідуєчі книжки Видавничого Товариства "Космос":

- ТЕОРІЯ ІСТОРИЧНОГО МАТЕРІАЛІЗМУ. (Н. Бухарін.) 325 сторін \$2.00
- КАРЛ МАРКС, ЙОГО ЖИТТЯ І ДІЯЛЬНІСТЬ. (Ю. Стеклов.) 112 сторін ..... .25
- ЧЕРВОНА ЗОРЯ (УТОПІЯ). (А. Богданов.) Друге, переглянуте видання. Переклад Ост. Пятки, ілюстрації Ів. Бабія. 160 сторін .25
- ПОРАДНИК УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ. (Проф. О. Сивявський.) 150 сторін ..... .35
- МАТЕРІАЛІЗМ—ФІЛОСОФІЯ ПРОЛЕТАРІАТУ. (Горьв.) 112 сторін ..... .25
- ЗАРОБІТНА ПЛАТА, ЦІНА І ЗИСК. (Карл Маркс.) ..... .20

Замовлення на ці книжки разом з гріпши посилайте до: UKRAINIAN LABOR NEWS Cor. Pritchard & McGregor Sts. — Winnipeg, Man.